

НАСТУПНІСТЬ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДСЕСТЕР ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Г. Б. Паласюк

Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

У статті розглянуто питання подальшого розвитку медсестринської освіти в Україні на сучасному етапі. Наголошується, що фундаментальним кроком в удосконаленні медсестринської освіти в Україні є впровадження ступеневої освіти: молодша медична сестра – бакалавр – магістр медсестринства. Обґрунтовано необхідність використання наступності в підготовці медсестер як основоположного принципу функціонування неперервної системи освіти та виховання особистості.

THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN THE SYSTEM OF FOLLOWING NURSES' TRAINING IN HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

H. B. Palasyuk

Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky

The problems of nursing education in Ukraine at the present stage are discussed in the article. The introduction of the continuous nursing education: nursing assistant - bachelor's in nursing - master's in nursing plays an essential role in the improvement of Ukrainian nursing education.

Вступ. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, процеси глобалізації та інтеграція України у світовий освітній простір ставлять на сьогодні високі вимоги до якісної підготовки і професійної надійності фахівців у всіх галузях медицини, зокрема й середнього медичного персоналу.

Одним з напрямків реформування освітніх систем у світі є орієнтація на її неперервність. Принципи неперервності освіти запроваджуються до освітньої практики багатьох країн. У 1991 р. створено Мережу неперервної освіти Європейських університетів, до якої ввійшли 160 закладів вищої освіти з 27 країн. Неперервність освіти є, на нашу думку, вимогою сьогодення, оскільки неможливо забезпечити підвищення якості освіти без забезпечення її неперервності.

Тут доцільно зауважити, що зміст поняття "неперервна освіта" не має на сьогодні єдиного трактування серед дослідників. На нашу думку, найбільш повне бачення ідеї неперервної освіти

висловлює М. Лазарєв [1]. Він стверджує, що неперервна освіта – це цілеспрямоване здобування та вдосконалення людиною знань, умінь, навичок, здібностей впродовж всього життя; це цілісний процес, що забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості. Таким чином, на тлі неперервної освіти концепція "освіта на все життя" витісняється концепцією "освіта впродовж життя" [1].

Аналіз психолого – педагогічної літератури свідчить, що різні аспекти неперервної професійної освіти аналізували С. У. Гончаренко, Н. Г. Нічкало, Я. В. Цехмістер; питання професійної підготовки медичних працівників були предметом уваги О. Ф. Возіанова, Ю. В. Вороненка, Є. Г. Гончарук, Н. Ф. Новосолової, Р. О. Сабадишина, В. Й. Шатила, М. Б. Шегедин та ін.

Водночас, незважаючи на теоретичну розробленість означеної проблеми, багато аспектів професійної підготовки медичних працівників середньої ланки досі залишаються недослідженими. Це особливо стосується проблеми непе-

перервності медсестринської освіти, яка сьогодні набула особливої гостроти і повинна стати стратегією медичної освіти в Україні на найближчий час.

Тому метою статті є вивчення деяких аспектів підготовки медичних сестер в контексті неперервної ступеневої освіти.

Основна частина. Ефективність функціонування системи неперервної освіти забезпечується злагодженою взаємодією її підсистем. Важливим компонентом системи неперервної освіти є ступенева професійна підготовка, яка передбачає завершену і поступову підготовку фахівців, дає змогу особистості здобути певний освітній та кваліфікаційний рівень за бажаним напрямком відповідно до її здібностей.

Ступенева підготовка фахівців в контексті її неперервності створює умови для виконання кожним ступенем певної функції в системі єдиного цілого. Разом з тим, реалізовується принцип завершеності освіти на кожному ступені професійної підготовки, тобто забезпечується належний рівень фахової компетентності, необхідний для активної трудової діяльності та можливість для подальшого професійного удосконалення [2, 3].

У вищих медичних навчальних закладах триває процес переходу на ступеневу систему підготовки фахівців з медсестринства, яка включає:

I ступінь – дипломована медична сестра – термін навчання 3 роки на базі повної загальної середньої освіти (11 класів);

II ступінь – медична сестра – бакалавр – 1 рік навчання у вищому медичному навчальному закладі освіти II – IV рівнів акредитації;

III ступінь – медична сестра – магістр – 2 роки навчання у медичному університеті та академії.

Ступеневість в медсестринській освіті створює умови для поглиблення професійної підготовки фахівця і здобуття вищого рівня компетенції. Якщо метою програми підготовки молодшої медсестри є засвоєння знань та навичок, необхідних для виконання найзагальніших професійних медсестринських маніпуляцій під керівництвом лікаря, то головне завдання підготовки медсестри – бакалавра полягає в поглибленні знань і вдосконаленні вмінь медичної сестри, а також наданні їй навичок управлінської діяльності та педагогічної майстерності.

Перехід на ступеневу неперервну освіту вимагає застосування нових підходів у методиці викладання, принципово нових педагогічних тех-

нологій, які дали б змогу підвищити якість підготовки фахівців і обсяги освітньої діяльності навчального закладу. Отже, завданням сучасної педагогічної науки є розкриття принципів і засад, які сприяють не тільки формуванню на кожному ступені підготовки фахівця відповідних знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей, а й цілісний розвиток людини як особистості.

Розглядаючи кожен ступінь підготовки медсестер як перехідну ланку від попереднього до вищого, вважаємо, що основою, на якій ґрунтується послідовна ступенева освіта, є наступність знань. Наступність розглядається вченими як основоположний принцип функціонування неперервної системи освіти та виховання особистості [4]. До основних функцій наступності в системі неперервної ступеневої освіти можна віднести такі: інтегративна, забезпечення єдності, взаємозв'язку та взаємозумовленості в становленні фахівця; в змісті, методах, формах та засобах навчання. Вони впливають із суті поняття наступності, що передбачає рух і розвиток знань за висхідною лінією, наявність діалектичних стрибків у навчальному пізнанні, формування системи узагальнених понять і відповідних їм умінь та навичок [5].

Саме поняття наступності при підготовці медсестер можна розглядати в різних аспектах: становленні особистості фахівців; змісті, методах, формах та засобах навчання; формуванні професійно-пізнавальних інтересів. Система ступеневої неперервної освіти повинна забезпечувати наступність в становленні особистості фахівця на освітньо-кваліфікаційних рівнях молодшого спеціаліста, бакалавра та магістра з медсестринства. Основою сестринської діяльності, незалежно від освітньо-кваліфікаційного рівня, є досконале знання і виконання всіх передбачених маніпуляцій. Тому для якісного оволодіння медсестринським процесом на рівні бакалавра студентів необхідно добре засвоїти професійні навички і вміння на рівні молодшого спеціаліста.

Зміст навчання передбачає визначення об'єму знань, необхідних майбутнім фахівцям з медсестринства. З-поміж знань, які повинні засвоїти студенти, виділяють теоретичні (терміни, поняття, правила, принципи тощо) і знання-засоби, що сприяють формуванню умінь і навичок виконання певних операцій. Виходячи з цього, навчальні теми у тематичному плані та програмах необхідно розміщувати у такому порядку, щоб кожна наступна тема базувалась на попередній.

Особливе місце у програмі підготовки медичної сестри має займати організація сестринської допомоги здоровим пацієнтам на різних стадіях їхнього розвитку з метою сприяння населенню в досягненні максимального рівня здоров'я, його збереження і зміцнення. Майбутній медичній сестрі необхідно починати навчання з понять здоров'я, здорова людина, здорове навколишнє середовище, здорове суспільство, і лише потім розпочинати вивчення відхилень від оптимального рівня здоров'я. Акцентування уваги на здоров'ї не означає, що вивченню захворювань та питань надання допомоги хворим не буде приділятися увага. Але логіка співпраці медичної сестри з пацієнтом повинна бути зовсім іншою: в основному і насамперед – робота зі здоровими пацієнтами, і тільки при виникненні у пацієнта хворобливих станів чи захворювань – робота з хворим. Аналогічно має бути і логіка вивчення навчального матеріалу – від здоров'я до хвороби. Такий підхід сприяє забезпеченню рівноваги в процесі навчання, усвідомленню медичними сестрами багатоцільової концепції здоров'я [6].

Основними предметами програми підготовки медичних сестер освітньо-кваліфікаційного рівня "молодший спеціаліст" має бути медсестринство, тобто догляд за здоровими і хворими людьми. Інші дисципліни, природничі чи соціально-гуманітарні, повинні мати прикладний характер з точки зору їх використання в сестринській справі.

При підборі та структуруванні теоретичного матеріалу потрібно враховувати його практичну значимість для майбутньої професійної діяльності медсестри. Після отримання необхідного обсягу теоретичних знань здійснюється неперервна і послідовна практична підготовка майбутніх медсестер відповідно до різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Варто звернути увагу на досвід інших країн щодо організації практичного навчання медичних сестер, де практичні навички на першому році навчання відпрацьовуються студентами в кабінетах доклінічної практики. Лише наприкінці першого року навчання, коли студенти вже опанували філософські принципи професійної діяльності, основи спілкування з пацієнтами, теоретичні основи сестринського догляду, вивчили анатомію, фізіологію та основи фармакології, вони допускаються в лікувальні заклади для безпосередньої роботи з пацієнтами [7].

Принцип наступності в неперервній підготовці медсестер знаходить свій прояв також у виборі

методів викладання, використання на всіх ступенях дидактичних прийомів, які відповідають сучасним вимогам педагогічної науки і практики. Наступність у методах навчання тісно пов'язана з наступністю у формах навчання: на всіх ступенях поряд з широким застосуванням традиційних активно використовуються нові активні форми навчання.

Надзвичайно актуальним у підготовці висококваліфікованої медсестри є застосування елементів проблемно-орієнтованого навчання, що сприяє формуванню у студентів самостійного незалежного критичного мислення. З огляду на те, що в клініці не буває простих задач із заздалегідь заготовленими відповідями, проблемно-орієнтоване навчання є надзвичайно актуальним у підготовці фахівця з медсестринства.

Ще однією важливою складовою наступності в медсестринській освіті є наступність в засобах навчання. Це особливо стосується використання в процесі навчання комп'ютерних технологій, що дає можливість більш цікаво і інформативно представити матеріал студентів, а також має не менш суттєве значення для відпрацювання практичних навичок, тому що використання стимуляторів дозволяє відпрацьовувати практичні навички в безпечному середовищі, не створюючи загрози пацієнтові. Для формування і закріплення практичних навичок надзвичайно важливу роль відіграє використання професійних алгоритмів та професійного тренінгу з використанням фантомів та стимуляторів.

На відміну від молодших фахівців, медсестри – бакалаври одержують більш високу кваліфікацію, а тому мають право працювати на посадах старшої медсестри відділення, головної медичної сестри лікувально-профілактичної установи, помічника сімейного лікаря, асистента стоматолога, а також викладача сестринської справи. Згідно з наказом МОЗ України №216-Адм. від 01.09.99 „Про передачу деяких функцій лікарів молодшим медичним спеціалістам” до компетенції медсестер-бакалаврів увійшли 14 функцій амбулаторно-поліклінічної ланки та стаціонарної медичної допомоги, що дозволило розвантажити лікарів від рутинної роботи та розширити самостійні види діяльності медичних сестер-бакалаврів.

Незважаючи на те, що підготовка медсестер – бакалаврів у вищих навчальних закладах відрізняється від підготовки медсестри – молодшого спеціаліста, основні дидактичні принципи

залишаються однаковими. Впровадження системи ступеневої підготовки фахівців з медсестринства дає можливість закладам освіти гнучко будувати навчальний процес, підвищити якість навчання, зменшити витрати часу й коштів на підготовку фахівця [5].

У цьому контексті надзвичайно важливе значення має так звана вертикальна інтеграція, що передбачає, насамперед, узгодження навчальних програм. Програмами підготовки медсестер різної освітньої кваліфікації передбачено вивчення значної кількості дисциплін, кожна з яких викладається вузьким спеціалістом, який сумлінно намагається передати свої знання студентам. Інформацію, отриману з різних дисциплін, студентам досить важко укласти в єдину систему знань і уявлень про людський організм та про зміни, які відбуваються в ньому при виникненні захворювань, а також про підходи до вирішення проблем пацієнтів, пов'язаних зі здоров'ям. Вирішенню цього завдання сприяє міждисциплінарна інтеграція.

На сьогодні педагогічною думкою і практикою переконливо доведено, що при використанні міждисциплінарної інтеграції знання набувають системності, а уміння стають узагальненими і сприяють комплексному застосуванню знань, їх синтезу, перенесенні ідей і методів з однієї дисципліни в іншу, що лежить в основі творчого підходу до наукової і творчої діяльності людини в сучасних умовах [8].

Програма підготовки медичних сестер освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" в Україні не відповідає тим завданням, які медична сестра повинна виконувати після закінчення навчання. При розробці навчальних програм необхідно відмовитись від штампів навчання медичних сестер за принципом підготовки лікаря, тобто детального вивчення хвороб з їх етіологією, клінікою, діагностикою тощо. Пріоритетним завданням підготовки медичної сестри-бакалавра є формування здатності планувати і проводити висококваліфікований самостійний догляд за пацієнтами, надавати допомогу для вирішення їх функціональних, соціальних і психологічних проблем. Тому більше навчальних годин слід виділити для власне основних питань сестринської діяльності – забезпечення комплексного догляду за пацієнтами. Умовою ефективного формування програми підготовки медсестри – бакалавра є чітке визначення майбутньої професійної діяльності, тобто спеціалізація. Отже, мають бути розроб-

лені навчальні програми з декількох напрямків і зміст навчання з кожного напрямку повинен формуватися відповідно до задач діяльності. Наприклад, підготовка бакалаврів сестринських наук може здійснюватися для отримання медичними сестрами кваліфікації менеджер сестринської справи, викладач медсестринства, медична сестра з інфекційного контролю, з догляду за пацієнтами з психічними розладами та ін.

Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. З цією метою в програму введені навчальні дисципліни, які дозволяють готувати не тільки висококваліфікованого фахівця, але й організатора сестринської справи, викладача тощо. Ґрунтовно вивчаються дисципліни, які закладають основу для продовження освіти медсестрі бакалавру до рівня магістра – методологія наукової роботи, основи педагогіки, основи адміністрування та управління.

Відкриття у вищих медичних навчальних закладах магістратури зі спеціальності „Сестринська справа” є фундаментальним кроком у розвитку медсестринської освіти в Україні на засадах неперервної ступеневої освіти. Ступінь магістра з медсестринства можуть отримати найталановитіші випускники, які отримали диплом бакалавра з медсестринства.

Відомо, що магістр – це освітньо-професійна кваліфікація, що передбачає, крім професійної діяльності, викладацьку і науково-дослідницьку діяльність. В країнах Європи та світу звичним є захист дисертаційних (магістерських та докторських) робіт з медсестринства.

Як і в усьому світі, підготовка магістрів медсестринства має здійснюватися у вищих медичних навчальних закладах III рівня акредитації. З цією метою відповідно до положень „Програми розвитку медсестринства України на 2005 – 2010 рр.” здійснюється реорганізація медичних коледжів у інститути медсестринства. На сьогодні в Україні функціонують два навчальних заклади, в яких навчають магістрів медсестринства – Науково-навчальний інститут медсестринства Тернопільського державного медичного університету і Житомирський інститут медсестринства.

В основу сучасного навчально-виховного процесу медичного закладу освіти повинні бути покладені положення, орієнтовані на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швид-

кої адаптації до змін у суспільстві. Без сумніву, неперервна освіта повинна починатися з перших кроків опанування майбутньої професії і тривати впродовж всієї професійної діяльності, що є неодмінною умовою підтримання рівня компетентності медичного персоналу. Від майбутнього фахівця з медсестринства сьогодні вимагають орієнтації на досягнення високої професійної майстерності, яка має поєднуватись із широтою знань, що дозволяє медичній сестрі оволодіти усім сучасним арсеналом новітніх технологій з діагностики та догляду за хворими і здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог.

Це створює необхідність у створенні ефективної неперервної післядипломної освіти. Основними видами навчання в системі неперервної післядипломної підготовки фахівців з медсестринства є спеціалізація, тобто отримання знань, умінь і навичок, орієнтованих на їх застосування у вузькій сфері професійної діяльності, та курси підвищення кваліфікації, які включають коротко-

термінові (до 72 год) курси інформації з окремих питань професійної діяльності, тематичні семінари і загальне удосконалення з метою поглиблення знань і удосконалення навичок з урахуванням останніх наукових досягнень та розвитку технологій.

Дослідження системи неперервної післядипломної освіти медичних сестер показали, що вона не відповідає потребам сьогодення, потребує удосконалення і наукового опрацювання – розробки гнучких освітніх моделей післядипломної освіти, які базуються на принципі наступності і в яких активно використовують різноманітні засоби, методи і технології.

Висновок Таким чином, неперервна ступенева освіта створює умови для доповнення і поглиблення професійної підготовки медичних сестер, забезпечує можливість переходу фахівця до нового рівня професійної компетенції та творчої інтенсифікації цих переходів на основі принципу наступності навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазарєв М. О. Основа педагогічної творчості: навчальний посібник / М. О. Лазарєв. – Суми: ВВП «Мрія», 1995. – 212 с.
2. Жидецький Ю. Інтегративні підходи у системі ступеневої професійної освіти / Ю. Жидецький // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 2. – С. 58 – 61.
3. Жидецький Ю. Ступенева професійна освіта: спроба концептуального підходу / Ю. Жидецький, І. Ковальчук, В. Онищенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. - № 5. – С. 89 – 95.
4. Перспективы развития системы непрерывного образования / Под ред. Б. С. Гершунского. – М. : Педагогика, 1990. – 224 с.
5. Манько В. М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів - механіків сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13. 00. 04 / Національний аграрний університет. – К., 2005. – 45 с.
6. Развитие сестринского дела / Подготовлено к печати Jane Salvage. Региональные публикации ВООЗ, Европейская серия. – 1995. – № 48. –16 с.
7. Новосьолова Н. Ф. Сучасні погляди на зміст медсестринської освіти / Н. Ф. Новосьолова // Медсестринство. – 2007 – №3. – С. 26 – 30.
8. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи / С. С. Вітвицька. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 314 с.